

A vidéki zsidóság minden vagyona a magyar állam tulajdonába került. A zsidó életekkel való embervásáron a gáláns németek már 100 000 dollár fejpenzt kértek. A névsorok összeállítása érthetően indulatokat szült.

Szita Szabolcs jól gazdálkodott a személyes visszaemlékezésekkel is. Ezek alapján érzékelteti az első vonat „kedvezményezettjeinek” (318 fő) sorsát Budapesttől (a nem létező Waldseen át) Svájcig, majd Tel-Avivig.

A kötet részben új megközelítésben szól (és azt bizonyító adatokat tesz közzé) az Ausztriában kényszermunkát végző (közel 15 000 fő) vidéki magyar zsidók tevékenységéről (86–87.). A szerző szerint a legújabb osztrák történeti munkák megalapozónak tekintik az ingyen végzett kényszermunkát az osztrák gazdaságban. Az ismert magyarok közül bécsi deportált volt Tevan Andor könyvkiadó (Békéscsaba) és Seres Rezső slágerszerző is.

A neves zsidó származású iparmágnások (Chorin Ferenc, báró Weiss Jenő, a báró Kornfeld és a Mauthner család tagjai) ugyancsak elhagyhatták Budapestet. Róluk nyilatkozta Fenyő Miksa író: „Emelhető vád valaki ellen, akinek családjával – negyed magával – [...] az élet valamelyes lehetősége és a legkegyetlenebb halál között kell választania, hogy hajlandó javait feláldozni?” (105.) A szerző nyomán a recenzens is osztja Fenyő Miksa véleményét.

Szita Szabolcs könyvét elsősorban a történelem iránt érdeklődő fiatalok figyelmébe ajánljuk.

Micheller Magdolna

Áldozatok és tettek*

„Egy társadalom története olyan, mint egy kollektív életrajz. És akárcsak egy életrajzban – ami ugyancsak különálló epizódokból áll –, a társadalom történetében is minden összefügg mindennel. És ha ebbe a kollektív életrajzba valamely ponton beleillesztenek egy nagy hazugságot, akkor semmi nem lesz hiteles, ami ezután következik, és mindent a leleplezéstől való félelem fog egybefűzni. Az ilyen közösség tagjai pedig ahelyett, hogy saját életüket élnék, gyanakodva pillantgatnak majd hátra a válluk fölött, és megpróbálják kitalálni, mit gondolnak cselekedeteikről mások.” (150.) Ez a részlet Jan T. Gross *Szomszédok* című könyvéből jól megfogalmazza, milyen következményekkel járhat, ha egy nemzet nem képes beemelni

* Jan T. Gross: *Szomszédok. A jedwabnei zsidók kiirtása*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2004. 192 p.

kollektív emlékezetébe erkölcsileg támadható történelmi momentumokat. Jól megvilágítja továbbá azt is, miért váltott ki oly heves érzelmeket a könyv: senki nem szeret szembesülni azzal, hogy egy korábban teljesen egyértelműnek gondolt helyzetnek nemcsak színe, hanem fonákja is van. Gross ezt írja: „[A] lengyelek második világháborús élményeiben csupa olyan elem fedezhető föl, amely a múltban a nemzeti identitás kikovácsolását szolgálta: az álnok szomszéd népek, a megbízhatatlan szövetségesek, a területi földarabolás, az elit körében elszenvedett rettenetes emberi veszteség, a deportálások, s még a túlerővel szembeni nemzeti felkelés toposza is megjelent [...]. És egyszer csak kiderül, hogy ez a gazdag mondanakör – egy rettentő nemzeti balsors, amelyen példaadó hősiességgel kerekedtek felül – megbicsaklik, és belefut a legelképesztőbb sötétségbe: a kor úgynevezett lengyel–zsidó viszonyának mondanakörébe.” (155–156.)

Jedwabne – ahol a könyv alapjául szolgáló gyilkosságok történtek – már a 15. században is lakott település volt, a 18. századtól kezdve pedig városi státusszal rendelkezett. A zsidók Tykocinból (Tiktin) jöttek ide, az 1700-as évek végére pedig már a lakosság döntő többségét alkották. Az 1931-es népszámlálás tanúsága szerint a város össznépessége 2167 fő volt, közülük hatvan százalék vallotta magát zsidónak. A második világháború kitörését követően – a Molotov–Ribbentropp-paktumnak megfelelően – Lengyelországot felosztották a Szovjetunió és Németország között. Jedwabne először szovjet érdekszférába került, majd azután, hogy a németek megtámadták a szovjeteket, átkerült a nácikhoz. Ezeknek a körülményeknek azért van jelentőségük, mert megalapozták egy sztereotípiát kialakulását, amely mintegy igazolni volt hivatott a zsidókkal szembeni kegyetlenkedéseket. Az elképzelés lényege, hogy a szovjet megszállás alatt a zsidók többsége együttműködött az idegen hatalommal, és az „igazi” lengyelek rovására visszaélt hatalmával. Így amikor a német hadsereg 1941. június 23-án bevonult a városba, a nem zsidó lakosok egy része úgy érezhette, eljött a visszavágás ideje. Ennek megfelelően már 25-én pogrom kezdődött, s rögtön több halálos áldozattal járt. „Másnap egy helyi pap beavatkozott, mondván, hogy a német hatóságok majd elintézik a dolgot; rávette őket, hogy abba hagyják a pogromot. [...] Ettől a naptól kezdve a helyiek nem adtak el a zsidóknak élelmiszert, ami egyre nehezebbé tette a helyzetüket. Időközben elterjedt az a hír, hogy a németek el fogják rendelni az összes zsidó elpusztítását. A németek 1941. július 10-én kiadtak egy ilyen rendeletet.” (22–23.) E nap reggelén gestapósok érkeztek Jedwabnéba, akik a városi képviselő-testülettel folytatott megbeszélés során megkérdezték, hogy mit terveznek a zsidókkal. Az egybehangzó válasz az volt, hogy vala-

mennyi zsidót meg kell ölni. A németek felvetették ugyan, hogy „minden egyes foglalkozásból hagyjanak meg egy zsidó családot”, de ezt a lengyelek azzal utasították el, hogy van elég mesteremberük. Ezután kezdődött az újabb pogrom, amely sokkal véresebb és kegyetlenebb volt, mint a néhány héttel korábbi: a fejszékkel és botokkal felfegyverzett helybeliek először kizavarták az összes zsidót az utcára, majd kiválogatták közülük a hetvenöt legerősebbet, hogy velük bontassák le a városközpontban felállított Lenin-szobrot. Miután ez megtörtént, gödröt ásattak velük, hogy a szobrot abba tegyék, végül pedig valamennyiüket lemészárolták és a gödörbe dobták. Ezt követően „[...] a gyilkosok ráparancsoltak a zsidókra, hogy ássanak egy gödröt, hogy eltemethessék az összes korábban megölt zsidót, és aztán őket ölték meg, és temették el a többiekkel”. (24.) Mindeközben az idős zsidók szakállát meggyújtották, az újszülötteket anyjuk karjai közt ölték meg, másokat pedig egyszerűen agyonverték. Az utolsó stádiumhoz érve a túlélőket négyes sorokba rendezték, és rájuk parancsoltak, hogy énekelve induljanak meg a csűr irányába, miközben a vonulókat folyamatosan ütlegelték. A csűrhez érve mindenkit bepréseltek, majd petróleummal lelocsolták az épületet és fegyújtották. A pusztítás végeztével szétszéledtek, hogy felkutassák az esetleges túlélőket, és összegyűjtsék a zsidók vagyont. „A beteget, akit találtak, a csűrhez vitték, ami meg a kisgyerekeket illeti, néhányat a lábuknál fogva összekötözték, a hátukon elcipeltek, majd vasvillával az izzó szénre hányták. A tűz után fejszével kiverték az aranyfogakat a még nem teljesen elégett holttestekből, és egyéb módokon gyalázták meg a szent mártírok testét.” (24–25.) A mézslárlás áldozatainak száma – Gross nyomán – ezerhatszázra tehető.

1949. január 8-án a lengyel Államvédelmi Hatóság letartóztatott tizenöt jedwabnei lakost, május 16-án és 17-én pedig összesen huszonkét ember ellen emeltek vádat a Jedwabnében elkövetett gyilkosságok miatt. „[A] pert kapkodva szervezték meg”, és rendkívül gyorsan le is zárták: nyolc vádlottat felmentettek, egyet kivégeztek, míg a többiek esetében letöltendő szabadságvesztést szabtak ki. (32.)

A történeteket feldolgozó könyv 2000 áprilisában jelent meg Lengyelországban, de csak 2001 márciusában robbant ki körülötte vita. Azért ennyivel később, mert Aleksander Kwasniewski akkori köztársasági elnök ekkor jelentette be, hogy a jedwabnei zsidók lemészárlásának hatvanadik évfordulóján, július 10-én elmegy Jedwabnéba, és a lengyel nemzet nevében bocsánatot kér a történetek miatt. Az államfő elhatározása óriási felzúdulást keltett, és nemzeti vitát váltott ki. Sokak szerint a bocsánatkérés a kollektív bűnösség elismerésével egyenértékű, mások pe-

dig úgy vélték, hogy kérjenek bocsánatot a tettesek. A kétkedők és tagadók egyik fő érve az volt, hogy nem is lakott összesen ezerhatszáz zsidó Jedwabnéban, továbbá, hogy annyi ember be sem fér egy istállóba – foglalja össze a vitát Scipiades Iván. (Jedwabne megosztja Lengyelországot. *Népszabadság*, 2001. július 3.)

Kwaszniewski a vitára reagálva elmondta: a bocsánatkérés nem azt jelenti, hogy Lengyelország teljes felelősséget vállal a jedwabnei gyilkosságért vagy részfelelősséget a holokausztért. A lengyeleknek szembe kell nézniük a jedwabnei bünténnyel, az igazságnak megfelelően kell állást foglalniuk, és nevének kell nevezniük a gyilkosságot. Az értékelés és az állásfoglalás során nem szabad figyelmen kívül hagyniuk bizonyos meghatározó körülményeket: a nácik irányította Németország robbantotta ki a második világháborút, hozta a nürnbergi törvényeket, létesítette a koncentrációs táborokat, fogadta el az Endlösung koncepcióját. A jedwabnei kegyetlen gyilkosságot mindazonáltal lengyelek követték el, és ezért szükséges a bocsánatkérés, azzal a lényeges kiegészítéssel, hogy a bűntény ódiума nem terjeszthető ki minden egyes lengyelre. (Lásd erről: Lengyel nemeslelkűség és lengyel gyalázat. Aleksandr Kwaszniewski köztársasági elnökkel beszélget Adam Boniecki és Krzysztof Burnetko. *Beszélő*, 2001/5.)

Az államfő véleménye nem terelte nyugvópontra az ügyet, és továbbra is nagy volt azoknak a száma, akik vagy teljes egészében kétségbe vonták Gross állításainak hitelességét, vagy hitelesnek ismerték el ugyan, a jedwabnei zsidók kiirtását azonban a Gestapo számlájára írták (mint ahogy azt két hivatalos emlékmű is „tanúsítja”). De vajon indokolhatja-e a nemzeti becsület óvása az egykori gyilkosok mentegetését, és nem az használna-e többet a lengyelség jó hírének, ha mindenekelőtt a tényekkel nézne szembe, és elhatárolná magát az egykori bűnténytől? Egyáltalán: a nemzet becsülete ilyenkor a legfontosabb, vagy az igazság? És megtalálhatja-e az igazságot az, aki e politikailag-történelmileg oly kényes és bonyolult, ám erkölcsileg annál egyértelműbb ügyben azonnal mások felelősségét firtatja? – teszi fel a kérdést a *Beszélő* recenziója. (P. A. [Pályi András]: A Jedwabne-vita. Lengyelek, zsidók. 2001/5.)

Jan Nowak-Jezioranski, aki a kommunizmus évtizedei alatt a Szabad Európa Rádió lengyel részlegének igazgatója volt, felhívta a figyelmet arra: „Ha elkezdjük magyarázgatni, kisebbiteni e szörnyű bűntényt, ha a felelősséget az áldozatokra próbáljuk hárítani, ha enyhítő körülményeket keresgetünk, akkor a világ szemében az egész nép cinkossá válhat” – idézi őt Scipiades Iván fentebb már említett írásában. Gross pedig kijelenti: „továbbra is elterelik a figyelmet a múlt hátrahagyott,

szégyenteljes epizódjairól, és tovább »védelmezik Lengyelország jó hírét«, bármi legyen is az”. (150.) Lengyelország nem kivételes ebben a tekintetben, hiszen nem nagyon lehetne olyan országot említeni – akár Európában, akár másutt –, amelynek ne lenne valamilyen szégyenfoltja, olyan történelmi szerepvállalása, amely ha szóba kerül, csak feszegetést és kínos magyarázkodást vált ki. Elég például a magyarországi zsidók deportálásában való magyar részvételt, vagy az áldozatok és a letagadás volumenében egyaránt jelentősebb törökországi örmény népirtást említeni. Nem mellékesen a lengyelek is szembesülhettek azzal, hogy mit jelenthet és milyen következményekkel járhat egy nemzetre nézve, ha más nemzetek letagadnak történelmi tényeket. A szovjetek ugyanis egészen 1989-ig nem voltak hajlandók elismerni, hogy a Lengyelország keleti részének megszállásakor foglyul ejtett mintegy tizenötezer tisztet, valamint tizenegyezer „egyéb” lengyelt a szovjet NKVD alakulatai a Katyń melletti és környéki erdőkben tarkólövessel megöltek. A szovjet vezetés a mészárlást – miután a lengyel tisztok holttesteit tartalmazó tömegsírokat megtalálták – a hitleri Németország számlájára írta.

A *Szomszédok* szerzője megdöbbentő részletességgel tárja fel, milyen kegyetlen és szadisztikus módszerekkel végeztek ki mintegy ezerhatszáz zsidót 1941 júliusában. Gross azzal, hogy megírta könyvét, egyszerre több olyan problémára is rávilágított, amelyek eddig – tabuk lévén – nem kerülhettek a figyelem középpontjába. Így többek között kiderült: a lengyelek egy része (főleg azok, akik a háború előtt születtek) nem képes elfogadni, hogy a „Lengyelország a nemzetek Krisztusa” képen bármiféle csorba essék, hogy a lengyel katolikus egyház álláspontja a kérdésben nem egységes, és hogy – mindezek ellenére – mennyire sokan tartják szükségesnek a doktriner történelemszemlélet megújítását. A vita tétje ugyanakkor nemcsak az volt, hogy tisztázódnak-e a lengyelek által a második világháború alatt elkövetett bűnök, hanem az is, hogy módosul-e a lengyelek önmagukról alkotott képe, illetve hogy miképp alakul a nemzet identitása és jövője.

A felelősség kérdése, a nemzeti identitás, valamint annak tartalma együttesen vizsgálандó elemek. Előbbi esetén természetesen nem szabad kollektív felelősséget megállapítanunk, magát a kérdést mégsem lehet csupán annyival elintézni, hogy minden társadalomban vannak, akik figyelmen kívül hagyják az alapvető társadalmi szabályokat, az írott és íratlan etikai normákat. Nem tehetjük meg, hogy önkényesen kiválogatjuk a nemzeti örökségből azt, amit szeretünk, miközben minden más kizárunk. Azoknak tehát, akik még nem éltek a bűntettek elkövetése idején, vagy éltek ugyan, de elkövetésükben nem volt szerepük, az a fe-

lelősségük, hogy szembenézzenek a múlttal és tudomásul vegyék, hogy a nemzetnek nevezett „imaginárius közösségnek” ők is és az elkövetők is tagjai.

Párhuzamos példával élve: egyetlen német sem gondolhat német identitására úgy, hogy figyelmen kívül hagyja országa és felmenői történetének 1933 és 1945 közötti éveit. De, még ha a nemzeti identitás kialakítása során „elkerülhetetlen is a szelektivitás [...], az így fölépített kollektív identitásnak – hogy hiteles legyen – mindig nyitottnak kellene maradnia. Olyannak, hogy bárki bármikor megkérdőjelezhesse, rákérdezve: hogyan illeszkedik az ősök történetének néhány epizódja vagy epizódjainak sorozata vagy egy korszaka a nemzet javasolt önképébe” – írja Gross. (123–124.)

A jedwabnei bűntényt nem a lengyel nemzet követte el, de a lengyel nemzet adta e gyilkosokat a világnak, akik abban a meggyőződésben követték el tettüket, hogy a nemzet megérti és helyesli azt. A mai demokratikus Lengyelországban a nemzet többségi részét kitevő, a mások életét, gondolkodásmódját, hagyományait tiszteletben tartó állampolgároknak kell – hatvan esztendő múltán – elmondaniuk a gyilkosoknak, hogy ők mások, és nem azonosulnak velük – írja Dawid Warszawski. („Is” nélkül. *Beszélő*, 2001/5.)

Jedwabnéban körülbelül száz ember gyilkolt, akik terrorizálták a lakosság többi részét. Az erő és a büntetlenség érzetét a németek biztosították. A többiek olyan helyzetbe kerültek, amelyben csak elvileg volt lehetőség az ellenállásra, a zsidók megvédésére. „A vérengzés végigkísérte a passzív szemtanúk életét” – véli Agnieszka Arnold, a *Szomszédok* című film rendezője. (A csontvázak számolgotása. *Beszélő*, 2001/5.) Minden valószínűség szerint azokban a városokban és falvakban, ahol zsidókat gyilkoltak, az emberek a legapróbb részletekig emlékeznek az eseményekre. Nagyfokú érzéketlenségről árulkodna, ha a gyilkosságok szemtanúi elfelejtették volna, mi történt. Az emlékezés azoknak is súlyos teher lehet, akik nem pusztán tanúi voltak zsidó szomszédaik legyilkolásának, hanem a gyilkosságokban aktívan részt is vettek. A tényleges elkövetők akkor sem háríthatják el a felelősséget, ha tudjuk: a vérengzések olyan rendszerhez köthetők, amely „[a] német politikai filozófus, Eric Voegelin szavaival szólva [...] az ember leggonoszabb ösztöneire épít – nemcsak azért, mert hatalmi helyzetbe emeli a »csőcselékét«, hanem azért is, mert uralma alatt »az egyszerű ember, aki mindaddig, amíg a társadalomban rend van, tisztességes, ám amikor rendtelenség kél valahol, és a társadalmat többé semmi nem tartja össze, bevadul, anélkül, hogy tudná, mit tesz«” – írja Gross. (141.)

A könyv, illetve az általa kiváltott vita ráirányította a figyelmet a „rugalmatlan” történetíráásra, amely egyrészt bizonyos eseményeket tabuként kezel, másrészt pedig az újfajta szemléletmódok kialakulását vagy érvényesülését szentségtörésként értelmezi. Gross azt javasolja, hogy másként közelítsünk e korszak forrásaihoz, és – a túlélők tanúvallomásait áttekintve – változtassunk a bizonyító anyagok értékelésének kiindulópontján. Szerinte ha egy konkrét beszámolóban olvasottakat mindaddig tényként kezelnénk, ameddig nem találunk meggyőző érveket az ellenkezőjére, valószínűleg több tévedést kerülnénk el, mint amikor, ha – fordított megközelítést alkalmazva – minden tanúvallomást óvatos kételkedéssel fogadunk mindaddig, amíg egy független hírforrás annak tartalmát meg nem erősíti. Ez az egyetlen olyan – lényegesnek mondható – pont a könyvben, amellyel nem lehet maradéktalanul egyetérteni. Ha egy jogállamban állítunk valamit, állításunkat bizonyítékokkal kell alátámasztanunk. Már csak azért is, mert különben állításaink éppen azok szemében lesznek hiteltelenekek, akik leginkább hajlanak leegyszerűsítő és hamis értelmezésekre.

A jedwabnei zsidók ellen 1941 nyarán elkövetett bűntett újfajta szemléletet igényel a második világháború alatti lengyel–zsidó viszony rekonstruálásában. A történészek és az újságírók több mint ötven éven át igyekeztek elhallgatni a történeteket. Nem igaz ugyanis, hogy Lengyelországban a háború alatt csak a németek gyilkolták a zsidókat, és ebbéli tevékenységükben csak alkalmilag segített nekik néhány segédrendőri alakulat. Ráadásul Jedwabne után semmilyen módon sem elfogadható az olyan „magyarázat”, mint hogy a zsidók annak „köszönhetik” az ellenük megnyilvánuló agressziót, hogy a szovjet okkupáció idején kollaboráltak a megszálló erővel. Igaz ugyan, hogy voltak zsidó kollaboránsok, de sem ténylegesen, sem számarányukat tekintve nem voltak többen lengyel „kollégáiknál”. A fentieket az is megerősíti, hogy ugyanebben az időszakban több zsidót deportáltak a Szovjetunióba, mint lengyelt.

Gross szerint „nemcsak a háború alatti, hanem a háború utáni lengyel történelmet is újra kell gondol[ni]”, és át kell értékelní „bizonyos széles körben elfogadott fontos magyarázó elemeket, melyek azoknak az éveknek a következményeivel, attitűdjeivel és intézményeivel kapcsolatosak”. (127.) A lengyelországi zsidóellenesség mélyen gyökerezett a rituális gyilkosság középkori babonájában, és beágyazódott a háborús történesekbe is. A háború utáni antiszemitizmus nem a „zsidókommün”-mítoszból és nem is a zsidók szovjet éra alatti „szerepvállalásából” fakadt. „Akik a háború alatt nagy veszélyt vállalva zsidókat bujtattak, a háború

után – az emberek ellenérzésétől tartva – nem beszéltek erről. Őket nem kriptokommunistaként gyűlölték vagy tartották rettegésben, hanem inkább mint a zsidók ellen elkövetett bűntettek tanúit – véli Gross. – Létük maga volt a szemrehányás, lelkiismeret-furdalást keltett, és potenciális fenyegetést jelentett.” (136.)

Egyet lehet érteni Adam Czarnotával, aki szerint „Gross könyvének vitája nemcsak a lengyel–zsidó viszonyról szól, nemcsak a lengyelek által a második világháború alatt elkövetett bűnökről, hanem az 1989 utáni Lengyelországról és a lengyelégről alkotott elképzelésekről is”. Ez az „1989-es rendszerváltás utáni első olyan nyilvános vita, amely arról szól, hogy az emberek mit képzelnek Lengyelországról. A vita fő kérdése a múlt, a tradíció, a kollektív emlékezet, a cselekedetekért vállalt felelősség és a jövő nyílt társadalmának értékelése” – olvasható Czarnota véleménye a *Szomszédok* függelékében. (175.)

Gross könyve és a körülötte kibontakozott vita pozitív fejleményekkel járt. Már az is méltánylandó, hogy hatvan évi hallgatás után az emberek beszélni kezdtek Jedwabnéról és a lengyeleknek a zsidókhoz való viszonyáról. Előrelépés a történetek tisztázásában, hogy a tömegsír megtalálása után a mészárlásra már van tárgyi bizonyíték. A Nemzeti Emlékezet Intézete pedig „törvényesen védetté” nyilvánította a „tényt”, vagyis a jedwabnei mészárlás tagadása akár három évig terjedő börtönnel is büntethető. Megindult a Jedwabne környékén élő pedagógusok átképzése, és a 2002–2003-as tanévtől kezdődően az egész országban hozzá lehet jutni a holokausztról szóló középiskolai tankönyvhöz. Katolikusok több városban is gondozni kezdték az elhagyott zsidó temetőket, Varsóban pedig zsidó múzeum megnyitását fáradoznak, amely a lengyelországi zsidóság ezeréves történetét fogja bemutatni.

Az eredményeket azonban nem szabad eltúlozni. Nem alakult ki például valódi nemzetközi vita, ami azért sajnálatos, mert nem Lengyelország az egyetlen hely a világon, ahol korábbi korszakok eddig nem vizsgált történéseivel kellene szembenézni. Azt is ki lehet jelteni – bár ez talán inkább az eredmények közé sorolható –, hogy a lengyelek múltértelmezése ez után a vita után nem lehet ugyanolyan, mint előtte volt. Akkor sem, ha ma a lengyelek többsége még nem képes elfogadni felelősségét a jedwabnei zsidók meggyilkolásban. Lengyelországnak – akár csak más nemzeteknek – a múlt teljes feltárására lenne szüksége, vállalva az ezzel járó negatívumokat is. S ezt anélkül kellene véghez vinnie, hogy Németország hibájába esne. Ott ugyanis a második világháború utáni évtizedekben – mintegy átesve a ló túloldalára – a nemzet és bármilyen azzal rokonítható kifejezés már-már „törlődött” a nyelvhaszná-

latból, mivel a „Nation”-ról könnyen a „Nationalismus”-ra és a nációk-ra lehetett asszociálni. A súlyos történelmi örökség kollektív feldolgozásának a nemzeti identitás feladása nélkül kellene megtörténnie; ez ugyanis elengedhetetlen feltétele annak, hogy egy nemzet mint közösség nagykorúvá váljon, és képes legyen a kritikus történelmi helyzetekben is megőrizni méltóságát.

Varga Ábrahám

Partizánbosszú Schióban – avagy lehet-e pártatlan a történetírás*

1945. július 6–7. éjszakáján, alig két hónappal a háború után az északolaszországi Schio városka bírósági fogdájában az oda behatoló garibaldista (kommunista) partizánok az őrizetes fasiszták és kollaboránsok közül 54 személyt (negyven férfit és tizennégy nőt) lemészároltak. A megdöbbentő esetről és kései utóéletéről Sarah Morgan, a bristoli egyetem Cambridge-ben doktorált olasz nyelvi lektora folytatott oknyomozó történelmi vizsgálatot, aki korábban már több tanulmányt publikált az olasz ellenállásról, és ő készítette a Laterza kiadónál megjelent *La Resistenza 1943–1945, L’Italia dal fascismo alla Repubblica* című multimediális művet.

Morgan most tárgyalandó munkájában a történetírói módszerek szerencsésen vegyülnek történelemfilozófiai, etikai, politológiai és újságírói fogásokkal. Tárgyalja az ellenállás korabeli és mai politikai értelmezését, és ezt szembeesíti az események résztvevőivel, szemtanúival, az áldozatok szimpatizánsaival folytatott interjúkkal, a felkutatott dokumentumokkal. Feldolgozta az olaszországi amerikai katonai közigazgatás Washingtonban fellelhető archívumi anyagait is, az időszakos sajtótermékeket, a későbbi viták sajtóját; tudományos apparátusába referenciaként bevonta a modern angolszász történelemfilozófia, társadalomlélektan és etika néhány elismert szerzőjét, például Simon Schamát, Hayden White-ot, Rox Bhaskart.

A schiói eseményekhez tehát széleskörű, a témához szükséges tudományos ismeretanyag birtokában közelített, felkészülten látott teendőjéhez. Szándéka szerint – mint írja bevezetőjében – olyan elemzésbe fo-

* Sarah Morgan: *Rappresaglie dopo la Resistenza. L’eccidio di Schio tra guerra civile e guerra fredda.* [Megtorlás az Ellenállás után. A schiói vérengzés a polgárháború és a hidegháború határán.] Bruno Mondadori Editore, Milano, 2002. 156 p.